

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. У статті визначено місце регіональної економіки у системі регіонального розвитку, висвітлено місце та роль реформування регіональних економічних комплексів у системі державної регіональної політики. Особлива увага приділена дослідженню базових ризиків (ендогенного та екзогенного походження), їх впливу на регіональний розвиток внаслідок посилення відкритості української економіки за умови підписання угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС. Виявлено базові тенденції, стратегічні перспективи диверсифікації регіональних економічних комплексів в Україні (у т.ч. на прикладі економіки старопромислових регіонів) як основа зростання конкурентоспроможності регіонального розвитку. Висвітлено інституційні можливості, що створює для диверсифікації регіональних економічних комплексів участь України (та її регіонів) у проектах і програмах ЄС, пов'язаних із стимулюванням регіонального розвитку.

Ключові слова: регіональний розвиток; регіональна економіка; державна регіональна політика; ризики; конкурентоспроможність; регіональні економічні комплекси; диверсифікація; регіони; Україна.

Аннотация. В статье определено место региональной экономики в системе регионального развития, выявлено место и роль реформирования региональных экономических комплексов в системе государственной региональной политики. Особое внимание уделено исследованию базовых рисков (эндогенного и экзогенного происхождения), их влиянию на региональное развитие вследствие усиления открытости украинской экономики в условиях подписания соглашения о зоне свободной торговли (ЗСТ) с ЕС. Выявлены базовые тенденции, стратегические перспективы диверсификации региональных экономических комплексов в Украине (в т.ч. на примере экономики старо промышленных регионов) как основа роста конкурентоспособности регионального развития. Освещены институциональные возможности, которые создает для диверсификации региональных экономических комплексов участие Украины (и ее регионов) в проектах и программах ЕС, связанных со стимулированием регионального развития.

Ключевые слова: региональное развитие; региональная экономика; государственная региональная политика; риски; конкурентоспособность; региональные экономические комплексы; диверсификация; регионы; Украина.

Annotation. The article defines the role of regional economics in the system of regional development, discusses the role of reforming regional economic complexes in the system of regional policy. The article pays special attention to studying of basic risks (that have endogenous and exogenous origin), their influence on regional development as a result of growing transparency of Ukrainian economy in the case of signing the EU-Ukraine Free Trade Area (FTA) Agreement. The article identifies basic tendencies and strategic perspectives of the diversification of regional economic complexes in Ukraine (including the example of economics of old industrial areas) as the basis for improving regional competitiveness. The article covers institutional opportunities for the diversification of regional economic complexes created by the participation of Ukraine (and its regions) in the EU's projects and programmers that are linked to the stimulation of regional development.

Key words: regional development; regional economics; regional policy; risks; competitiveness; regional economic complexes; diversification; areas; Ukraine.

Постановка проблеми. Понад 20 років Україна демонструє прагнення долучитись до європейської спільноти, отримати статус країни – асоційованого члена ЄС, реалізувати стратегію євроінтеграції. Важливими віхами на шляху до цього стали: укладання першої угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (1994 р.); підписання Угоди про партнерство та співробітництво, заяви експертів ЄС щодо необхідності надання Україні окремого статусу у процесах майбутньої інтеграції (1998 р.); визначення терміну у 10 – 20 років, необхідного для здійснення системних реформ в Україні як передумови для реалізації євроінтеграційних прагнень країни (2002 р.). У 2005 році Польща заявила, що готова активно підтримувати позицію України на шляху просування до ЄС. У 2005 році також було прийнято План дій щодо приєднання України до ЄС. Події 2008 року стали поштовхом для початку діяльності Східного партнерства (2008 р.), початку переговорів про Асоційоване членство України у ЄС (2009 р.); заяви про завершення підготовки договору про Асоційоване членство України у ЄС (2011 р.). Очікується, що під час

проведення Саміту Україна – ЄС (м. Вільнюс, листопад 2013 р.), буде підписано договір про Асоціацію між Україною та ЄС, а отже, Україна набуде статус країни - асоційованого члена ЄС.

Визнаючи, що регіональна політика та регіональний розвиток традиційно залишаються серед базових стратегічних пріоритетів державної політики реформ, особливою значення для всіх регіонів України набуває усвідомлення важливості та необхідності впровадження дієвої регіональної політики, узгодженої із стратегічними орієнтирами регіональної політики ЄС та зорієнтованої на налагодження ефективного регіонального, міжнародного міжрегіонального, інтеррегіонального співробітництва з регіонами Європи та з країнами Європейського Союзу.

Для забезпечення рівноправного співробітництва України та країн ЄС, перед регіонами нашої держави постає виклик щодо підвищення конкурентоспроможності, що потребує комплексних заходів: структурної модернізації традиційного виробництва, особливо – економіки індустріальних, старопромислових регіонів; системного впровадження структурно-інноваційних зрушень; диверсифікації спеціалізації регіональних економічних комплексів; створення привабливого інвестиційного клімату; формування розвиненої інфраструктури регіону та наблизення стандартів її функціонування до стандартів ЄС. Ці процеси напряму пов'язані з розбудовою збалансованого просторового розвитку: міста – приміські території – сільські (периферійні, віддалені) території. Така постановка проблеми свідчить про актуальність тематики наукових досліджень, присвяченої визначенню стратегічних пріоритетів диверсифікації регіональної економіки в Україні в контексті підвищення конкурентоспроможності регіонів та пристосування регіональних економічних комплексів до нових умов господарювання, реалізації євроінтеграційних прагнень України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторів, що присвятили свої дослідження висвітленню окремих питань диверсифікації регіональної економіки: Ю.В.Макогон, І.М.Доля, Т.М.Медведкін, О.І.Снігова та інші [1], Л.І.Федулова [2], А.Ф. Толмачева, В.В.Хахулін, Я.І. Тульку [3] та інші. Особливу увагу українські науковці приділяють стандартам та критеріям досягнення сталого регіонального розвитку. Ці питання докладно висвітлені у працях Н.П.Сітнікова [4], В.Я.Шевчук [5] та інших науковців. Вагому роль у процесах структурної модернізації регіональної економіки, як свідчить досвід господарювання, відіграють інноваційні процеси, структурно-інноваційні зрушення та регіональні кластери (що гарантують випуск конкурентоспроможної продукції кінцевого призначення). Питання кластеризації регіональної економіки та спрямованості структурно-інноваційних зрушень висвітлювали В.М.Гесць, В.П.Семиноженко [6], Л.П.Баришнікова [7] та інші вчені. Поряд з цим, важливо зазначити, що у роботах, присвячених питанням структурної модернізації регіональних економічних комплексів, під час висвітлення умов залучення інвестиційних ресурсів неодноразово зазначалось, що це потребує розвинутої інфраструктури (дорожньо-транспортної, виробничої, інноваційної, інформаційної, соціальної тощо). Адже, без відповідного інфраструктурного забезпечення не доцільно сподіватись на надходження до регіону капіталів, інвестицій, ресурсів та зростанні зацікавленості потенційних інвесторів щодо інвестування коштів на потреби місцевого, регіонального розвитку.

Мета. Полягає у висвітленні викликів, що постали перед регіонами України та регіональними економічними комплексами (на прикладі старопромислових регіонів країни) напередодні отримання Україною статусу країни – асоційованого члена ЄС та визначення стратегічних пріоритетів диверсифікації регіональної економіки в контексті викликів євроінтеграції.

Для розкриття мети, у статті розв'язуються наступні завдання:

- визначити місце регіональної економіки у системі регіонального розвитку, місце та роль реформування регіональних економічних комплексів у системі державної регіональної політики в Україні;

- дослідити базові ризики, що впливають на регіональний розвиток в умовах глобалізації та можуть посилюватись внаслідок зростання відкритості української економіки після підписання Україною Угоди про ЗВТ з ЄС;

- визначити базові тенденції, стратегічні перспективи диверсифікації регіональних економічних комплексів (у т.ч. на прикладі економіки старопромислових регіонів) як передумову зростання конкурентоспроможності регіональної економіки в Україні;

- дослідити інституційні можливості та потенціал диверсифікації регіональних економічних комплексів, що надає участь України (та її регіонів) у проектах та програмах ЄС, пов'язаних із стимулюванням регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринкової економіки державна регіональна політика ставить ряд цільових завдань, реалізація яких передбачає:

- зміцнення соціально-економічних засад держави та збереження її цілісності; політичної, військової, економічної та соціальної безпеки, стабільності соціально-економічного розвитку країни в цілому;

- зміцнення конкурентоспроможності регіонів та їх ресурсного потенціалу;

- забезпечення розвитку людських ресурсів на регіональному рівні національної економіки;

- створення розвинутого інституційного середовища для комплексного розвитку регіонів та успішного впровадження структурних реформ на регіональному рівні;

- забезпечення комфортного та безпечного життєвого середовища для кожної людини, незалежно від місця її проживання;

- забезпечення розвитку міжрегіональної співпраці (міжрегіональної кооперації, розвитку інтеграційних процесів на міжрегіональному рівні), міжнародного міжрегіонального, інтеррегіонального, міжмуниципального та трансграничного співробітництва тощо.

Основним завданням внутрішньо-національної державної регіональної політики визнають послідовний, гармонійний, стабільний, сталий (з урахуванням екологічних складових), збалансований соціально-економічний розвиток регіону з метою створення повноцінного середовища для життєдіяльності людини на всій території країни, забезпечення високого рівня якості життя людини незалежно від місця її проживання [8, с. 79].

Регіональна економіка, регіональні економічні комплекси є фундаментом, основою на якій формується галузевий та секторальний зріз регіональної політики. Адже, саме економічний розвиток становить матеріальне підґрунтя для соціальних, політичних та суспільно-гуманітарних процесів, притаманних регіональній політиці.

У кризовий період та період виходу з кризи (кінець 2008 – 2012 р.) в Україні загострюються системні дисбаланси регіонального економічного розвитку, що вимагає модернізації регіональної економічної політики, структурної перебудови регіональних економічних комплексів. Насамперед, це стосується структурної розбалансованості економіки регіонів України та їх поділу на: індустриальні «регіони – локомотиви»; «проблемні» аграрні та старопромислові регіони, «периферійні» (умовно «депресивні») території тощо. Таке ранжування регіонів ґрунтується на їх участі у загальнонаціональному поділі праці, наявному ресурсному потенціалі та особливостях розміщення продуктивних сил на території України (основи якого були закладені ще за радянських часів). «Консервація» статусу регіонів за їх нинішньої спеціалізації у довгостроковому періоді породжує ризики поглиблення диспропорційності соціально-економічних показників регіонального розвитку. Поділ території країни на «регіони-лідери» («регіони-локомотиви») та регіони, що потребують фінансової й ресурсної допомоги, в Україні, на відміну від розвинутих країн світу (в яких домінуючим є інтенсивний тип економічного зростання), має свою специфіку. Лідерство економіки таких регіонів як Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Запорізька області ґрунтується на використанні екстенсивних чинників зростання, в основі чого – їх виробнича спеціалізація (металургійне виробництво, обробна промисловість, переважно, на рівні третього технологічного укладу). За таких обставин, навіть зростання економіки «регіонів-локомотивів» в Україні містить ризик «зав'язки» на хаотичних коливаннях зовнішньої кон'юнктури на сировинні групи товарів та промислові напівфабрикати. Така спеціалізація регіональної економіки, як правило, не є конкурентоспроможною. Посилення проявів диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів України супроводжується локалізацією центрів економічного зростання. В Україні як у докризовий, так і у посткризовий період економічна та підприємницька активність на регіональному рівні, переважно, концентрується у столиці, обласних центрах, промислових та портових містах; містах – транспортно-транзитних логістичних розв'язках тощо. Відповідно, на іншій території країни посилюються прояви «периферійності» розвитку. Такий стан справ породжує ризики подальшої локалізації підприємницької активності, що супроводжується «перетягуванням» ресурсів та їх концентрацією у окремих центрах розвитку. Як приклад – локалізація «центрів» щодо залучення інвестицій (адже відомо, що під час прийняття рішень щодо інвестування, потенційні інвестори особливу увагу приділяють стану інфраструктурного та ресурсного забезпечення і не будуть ризикувати, вкладаючи кошти у інфраструктурно-непідготовлене середовище).

Нарощування тенденцій до локалізації центрів економічної активності, посилення диспропорційності регіонального розвитку в Україні мають спільне коріння – домінування екстенсивного типу економічного зростання. Негативні наслідки цього процесу підсилюють тенденції щодо монополізації та нарощування моноструктурної спеціалізації внутрішніх регіональних ринків. У свою чергу, ці процеси породжують низку системних ризиків розвитку регіональних економічних комплексів та регіональної економіки, у тому числі:

- зниження інтенсивності міжрегіональних господарських зв'язків та прагнення створити монопольні бар'єри для входження суб'єктів господарювання з інших регіонів на внутрішні регіональні ринки;

- нарощування тенденцій до монополізації внутрішніх регіональних ринків;

- «перетягування» ресурсів до «центрів зростання» з прилеглих сільських, периферійних територій;

- посилення диспропорційності у оплаті праці та якості життя на території країни, проявом чого стає загострення проблем на регіональних ринках праці, зростання розривів у показниках доходів та оплаті праці, зниження показників якості життя на периферійних територіях тощо.

Системні дисбаланси регіонального економічного розвитку та ризики регіонального розвитку тісно взаємопов'язані між собою та взаємообумовлені. Зазначимо, що ризик притаманний будь-якій системі, інституційній структурі, що перебуває у стадії становлення, розвитку, взаємодії з іншими системами (інституційними структурами). Уникнути ризику неможливо, а тому його необхідно прогнозувати та на цій основі розробляти стратегії, залучати механізми, спрямовані на мінімізацію негативних наслідків настання таких ризиків. Такий підхід є актуальним і для регіональної економіки. Найбільш розповсюдженими різновидами ризиків регіонального розвитку у світовій практиці господарювання називають:

1. Ризик відособлення та відокремлення регіону від країни. Серед найбільш трагічних (і можливих) наслідків його настання – громадянська війна.

2. Ризик поглиблення диференціації соціально-економічного розвитку регіонів у межах країни (а також, поглиблення диференціації у межах окремо взятого регіону). Серед наслідків – поділ регіонів на «території розвитку, ареали зростання» («регіони – лідери») та «депресивні, проблемні території» («периферію»). Така диференціація в умовах ринку супроводжується стихійним перерозподілом місцевих ресурсів (у тому числі – капіталів, доходів); хаотичною «маятниковою» міграцією населення; «обезлюдненням» периферійних («депресивних») територій тощо. За таких обставин для виправлення ситуації місцева влада надає перевагу застосуванню адміністративних важелів управління («ручному управлінню») регіональним розвитком.

3. Ризик локалізації регіонального розвитку. Як правило, він супроводжується прагненням до монополізації регіональних ринків, діями щодо економічного «обгородження» місцевих ринків від конкурентного тиску з боку суб'єктів господарювання інших регіонів. Такі ризики у перспективі призводять до технічного та інноваційного «застою», до розриву коопераційних зв'язків та швидкого вичерпання наявних внутрішніх ресурсів регіонального розвитку.

4. Ризик урбанізації (що є одним з різновидів прояву локалізації регіонального розвитку). Розвиток мегаполісів та міст, урбанізація є невід'ємною складовою сучасних регіональних та соціально-економічних процесів. Понад 65 % населення Землі сьогодні проживає у містах. Водночас, урбанізація створює низку системних соціально-економічних ризиків та проблем на локальному рівні. Саме у містах (столиці, мегаполісах, великих містах) із зростанням щільності проживання населення найбільш наочно проявляється поляризація між багатими та бідними; поляризується доступність до благ цивілізації та злиденність (зокрема, зростає кількість людей, що проживають у хрущобах, поза санітарно-гігієнічних умов). У світі на початок XXI ст. понад 1 мільярд населення країн, що розвиваються, проживали у хрущобах міст та мали обмежений доступ до води, каналізації, нормального харчування тощо. Крайньою формою прояву ризику урбанізації є соціальний вибух на кшталт масових заворушень молоді у арабських кварталах Франції (літо 2009 р.), студентських масових виступів у Великобританії (зима 2010 р.) тощо.

5. Ризик міграції населення (у т.ч. трудової міграції – тимчасової та постійної) з проблемних (переважно, сільських територій) до мегаполісів, великих міст (центрів економічної активності) як у межах країни так і у міжнародних масштабах. У світовій практиці прослідковується тісний зв'язок між процесами урбанізації (агломерації) та міграції. Зростання міст та локалізація економічного зростання на їх території напряму пов'язані з підвищенням мобільності населення, розвитком торгівлі та ринку послуг (що розвивається швидкими темпами і створює реальну можливість працевлаштування). На локальному рівні стрімке зростання щільності проживання населення, масова міграція населення із сільської місцевості до міст спостерігається у країнах, що розвиваються і економіка яких зростає швидкими темпами. Такі ж тенденції притаманні і Україні. Крайньою формою прояву ризику міграції є «обезлюднення» сільських територій. Починаючи з 1991 р. чисельність сільського населення в Україні зменшилась на 2,5 млн. осіб, а кількість сільських населених пунктів – на 348 одиниць [9].

В умовах ринку ризики регіонального розвитку швидко модифікуються під впливом різноспрямованої дії чинників, походження яких має синергетичну природу:

- ризики регіонального розвитку, що мають історичне (геополітичне) походження. Так, як правило, чим більше кількість часу (історичний період), протягом якого регіон був складовою країни, тим нижче ризики нароццування центробіжних тенденцій регіонального розвитку;

- ризики географічного розташування регіону обумовлені об'єктивно і тісно пов'язані з ризиками транспортно-логістичної доступності регіону, можливістю участі регіону у транскордонному співробітництві, його участі у транспортно-транзитних регіональних коридорах тощо;

- ризики соціально-демографічного походження (пов'язані з тенденціями розвитку демографічної ситуації в регіоні, постарінням населення, процесами трудової міграції тощо);

- ризики екологічного забруднення території пов'язані як з нераціональною господарською діяльністю (промислове забруднення території; збільшення відходів життєдіяльності домогосподарств тощо), так і з настанням надзвичайних ситуацій (наприклад, Чорнобильська аварія). Екологічні ризики в наш час напряму впливають на стан та перспективи соціально-економічного розвитку регіону. Так, від екологічної ситуації напряму залежить економічне зростання територій, що спеціалізуються на туризмі на рекреації (зокрема, йдеться про Крим, рекреаційну зону Західної України).

На практиці, ризики регіонального економічного розвитку залежать від багатьох чинників: рівня забезпечення різних регіонів країни матеріальними, товарними, інвестиційними, трудовими ресурсами та рівня їх якості; наявних покладів сировини; природно-кліматичних умов тощо. Ризики регіонального економічного розвитку тісно пов'язані з наявністю (або ж припиненням) практики централізованого фінансування об'єктів виробничої та соціальної сфери; інтенсивністю державних дотацій (субвенцій) регіонального розвитку; налагодженням (розривом) матеріально-технічних зв'язків, рівнем розвитку міжрегіональної кооперації; рівнем розвитку транспортної інфраструктури тощо.

Розширення співпраці України та ЄС передбачає налагодження системної роботи публічної влади всіх рівнів щодо удосконалення, підтримки та подальшого розвитку ефективних зовнішньоекономічних зв'язків, налагодження дієвого економічного міждержавного міжрегіонального співробітництва України

та ЄС на засадах зростання конкурентоспроможності регіонів, диверсифікації регіональної економіки та з урахуванням дотримання українськими товаровиробниками вимог щодо високих стандартів якості, безпеки, захисту інтелектуальної власності, інших загальноприйнятих у ЄС цивілізованих стандартів конкурентної поведінки на європейських ринках.

Структурної модернізації та активізації процесів диверсифікації регіональної економіки, як свідчить світовий досвід, має низку пріоритетів у т.ч. у наступних сферах та напрямках:

Розвиток сучасної регіональної інфраструктури, у т.ч. дорожньо-транспортної, інформаційної, комунікаційної, освітньої, медичної, соціальної тощо як базової умови залучення до регіону інвестиційних коштів, ресурсів, робочої сили та основи гарантування доступності публічних послуг, незалежно від місця проживання людини. Інфраструктурне забезпечення регіонального розвитку – будівництво автомобільних доріг та залізниць; аеропортів; портів; мереж зв'язку тощо – полегшує рух товарів та послуг, ресурсів, людей на локальному, національному та міжнародному рівнях. У Європі напрям регіональної політики «Регіональна та локальна доступність», забезпечує кращі зв'язки між міськими зонами та віддаленими від них районами через дорожнє та транспортне будівництво, будівництво інфраструктури енергетичних зв'язків, мереж комунікаційних та інформаційних технологій тощо. Отже – розбудова конкурентної регіональної інфраструктури має бути серед базових пріоритетів сучасної регіональної політики в Україні.

З огляду на потреби формування нової регіональної економічної політики та її інфраструктурного забезпечення, надзвичайно важливим для України стають не просто процеси будівництва доріг, а створення конкурентоспроможних транспортно-логістичних центрів (кластерів), що зможуть забезпечити перевезення, створюють на локальному (регіональному) рівні нові робочі місця та надають стимули до розвитку регіональної економіки. Першочергового значення у зв'язку з цим для України набуває розбудова транспортно-логістичної інфраструктури, формування розвинутої мережі транспортно-транзитного сполучення, у тому числі: будівництво та реконструкція існуючих автодоріг, які співпадають за напрямками з міжнародними транспортними коридорами; спільне створення системи логістики та мережі логістичних структур з орієнтацією на формування єдиної Європейської транспортно-логістичної системи. Для України як країни, що розташована на перетині транспортно-транзитних шляхів, які поєднують Захід та Схід, Північ та Південь – надзвичайної ваги набуває проблема реалізації єдиної транспортної політики щодо митних переходів і головних транспортних напрямків, будівництва автомагістралей головних доріг, розвитку регіональної системи залізничних колій, будівництва регіональних аеропортів, розвитку регіонального повітряного транспорту тощо. Створення єдиного транспортного простору потребує і створення супутньої транспортно-транзитної інфраструктури (об'єктів автосервісу, закладів ресторанного господарства та торгівлі, кемпінгів, розважальних закладів); благоустрою місць для короткотермінового відпочинку на автомагістрах та автотрасах тощо.

Поряд з розвитком інфраструктури, невід'ємними складовими диверсифікації регіональної економіки мають стати: розвиток в регіонах альтернативної (відновлювальної) енергетики, активізація процес використання альтернативних (відновлювальних) джерел енергії як основи підвищення енергоефективності, зменшення енергоємності та енергозалежності регіональних економічних комплексів; розвиток та диверсифікація аграрного та агропромислового виробництва, у т.ч. шляхом стимулювання розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, сприяння стабільному просторовому розвитку сільських територій України як основи підвищення конкурентоспроможності регіону; сприяння розвитку на території регіонів України курортного туризму, рекреаційно-туристичної сфери, що сприятиме диверсифікації регіональної економіки, розширить можливості щодо створення нових робочих місць та працевлаштування незайнятого населення регіону на підприємствах сфери послуг (зокрема, йдеться про можливість працевлаштування у рекреаційно-курортному комплексі працівників старопромислових регіонів (зокрема, Сходу України), вивільнених внаслідок структурної модернізації та закриття нерентабельних шахт, реструктуризації підприємств традиційних галузей важкої промисловості). Зазначимо, що для кожного регіону України тенденції щодо диверсифікації регіональних економічних комплексів різняться (з урахуванням специфіки ресурсного забезпечення, географічного розташування, кліматичних особливостей), водночас – загальною тенденцією такої диверсифікації можна назвати пріоритетність розвитку сфери послуг, інтенсифікацію виробництва, зменшення енергоємності регіонального виробництва та підвищення його енергоефективності.

Диверсифікація регіональної економіки України потребує залучення капіталу, потужних інвестиційних ресурсів на потреби системної модернізації регіональних економічних комплексів на засадах інноваційно-інвестиційного розвитку, реалізації структурно-інноваційних зрушень, диверсифікації та інтенсифікації регіонального виробництва. Підвищення інвестиційної привабливості регіонів напряму пов'язано з впровадженням наступних заходів:

- налагодження регулярної роботи щодо надання організаційно-управлінської, презентаційно-інформаційної, консультативної та ін. підтримки органів публічної влади всіх рівнів щодо формування, регулярного функціонування, оновлення та презентації інвестиційних карт регіону, у т.ч. – з метою реалізації регіональних кластерних ініціатив;

- задіяння механізму державно-приватного партнерства, що дозволить перерозподілити відповідальність (ризик) за втілення конкретних проектів, що мають для регіональної економіки пріоритетне значення. У т.ч. йдеться про розвиток регіональних інфраструктурних проектів (розбудову

дорожньо-транспортної інфраструктури); модернізацію сфери ЖКГ (водопостачання, водовідведення, утилізацію сміття тощо); розвиток енергетики (у т.ч. освоєння відновлювальної енергетики); формування регіональної інформаційної системи, стимулювання житлового будівництва (у т.ч. будівництва соціального житла); розвитку проектів у сфері освіти, інноваційного та венчурного підприємництва тощо;

- комплексне задіяння механізму стратегічного планування, середньострокового та короткострокового програмування як засобу консолідації зусиль місцевої влади, бізнесу та громадськості з метою реалізації стратегічних цілей сталого, збалансованого регіонального розвитку тощо.

Особливістю сучасного етапу ринкових трансформаційних перетворень є зростання дефіциту інвестиційних ресурсів на світових та регіональних ринках. Боротьба з інвестицій та залучення капіталу – ознака сучасного етапу світової конкуренції. Саме тому для України (та інших країн світу) актуальності набуває питання відродження дії Спеціальних (вільних) економічних зон, марторій на які в Україні було введено у 2005 р. Відновити їх дію, долучивши до цього потенціал територій пріоритетного розвитку та індустриальних парків – означає створити дієві стимули для залучення капіталу (українського та іноземного походження). На сьогодні в Україні діють СВЕЗ «Донецьк», «Азов», «Закарпаття», «Інтерпорт Ковель», «Курортполіс Трускавець», «Миколаїв», «Порт Крим», «Порто-франко», «Рені», «Сиваш», «Славутич», «Яворів». Потенціал територій пріоритетного розвитку та індустриальних парків в Україні слід розглядати як інституційне підґрунтя для залучення інвестиційних ресурсів, активізації підприємницької та інвестиційної діяльності на місцевому, регіональному рівні – основи зростання конкурентоспроможності економіки регіонів України.

Отримання Україною статусу асоційованого члена ЄС надасть українським регіонам реальні можливості участі у проектах і програмах ЄС з прямим європейським фінансуванням. Це потребує від публічної влади на місцевому, регіональному рівні активізувати роботу у сферах, пов'язаних з організаційно-управлінською, інституційно-правовою, представницькою, комунікаційною, інформаційною, міждержавною міжрегіональною, інтеррегіональною, міжмуніципальною, транскордонною діяльністю, забезпечити комплексну орієнтацію роботи публічної влади всіх рівнів на представництво інтересів регіонів України у ЄС.

Регіони України мають можливість взяти участь у наступних проектах та програмах ЄС:

- у межах Проекту ЄС та Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду – II», що сприятиме підвищенню енергоефективності комунального господарства на місцевому, регіональному рівні (у т.ч. шляхом встановлення на рівні об'єктів невеликого приватного житла сучасного енерго-ефективного обладнання), започаткування на місцевому рівні мікропроектів із впровадження відновлювальних джерел енергії, започаткування проектів відновлення водогонів і реконструкції медичних закладів сільських територій;

- у межах Програми співпраці ЄС та України «Інтеграція до транс'європейської транспортної мережі», що сприятиме розвитку регіональної дорожньо-транспортної інфраструктури, надасть стимули впровадження європейських стандартів безпеки транспортного сполучення на регіональному рівні, створить можливості започаткування на території регіонів України пілотних проектів щодо підвищення якості та безпеки дорожнього руху, розвитку транспортної інфраструктури на місцевому, регіональному рівні відповідно до європейських стандартів;

- у межах Програми співпраці ЄС та України «Сталий регіональний розвиток» для регіонів України відкриваються можливості для підтримки сталого (екологічно-зорієнтованого) розвитку регіонів, у т.ч. шляхом впровадження еколого-інноваційних технологій у сфері модернізації ЖКГ, енергозбереження, утилізації твердих побутових відходів, вирішення питань водопостачання та водовідведення тощо;

- у межах проекту Євросоюзу «Програма підтримки вугільного сектору» для старопромислових регіонів України (у т.ч. Донецької, Луганської областей) відкриваються можливості прискорення процесів реформування вугільного сектору, залучення інвестицій у обладнання, яке переробляє метан, підвищує рівень безпеки праці на шахтах і скорочує енерговитрати, що сприятиме системному вирішенню нагальних питань охорони навколишнього середовища та покращення безпеки праці на шахтах;

- у межах проектів ЄС щодо розвитку прикордонного контролю (HUREMAS I, HUREMAS II) для прикордонних територій прикордонних регіонів України формуються можливості отримати та використати інституційний досвід ЄС з питань удосконалення роботи Державної прикордонної служби та Митної служби України, у т.ч. у сферах перепідготовки особового складу цих служб відповідно до європейської практики, у напрямі посилення боротьби з незаконною торгівлею людьми та товарами, у сфері покращення управління міграційними потоками та дотримання європейських стандартів якості та безпеки під час перетину кордонів України;

- у межах Програми ЄС «Tasic-INTERREG» та «Tasic-PHARE» регіони України мають можливість отримати кошти, виділені ЄС на Програму розвитку Чорноморського басейну та розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Росією;

- у межах Програми ЄС «Erasmus Mundus» регіони України долучаються до міжнародної міжрегіональної співпраці у сфері формування єдиного європейського освітнього простору, налагодження тісної співпраці між вищими навчальними заходами регіонів України та країн ЄС, підтримки вільного пересування та обміну досвідом молоді та науковців у сфері освіти;

- у межах Програми ЄС «Інформаційне суспільство і належне управління» представники українських місцевих та регіональних ЗМІ можуть долучитись до інституційного досвіду ЄС щодо практики налагодження та підтримки постійного діалогу між ЗМІ, громадянським суспільством та владою з питань висвітлення та розв'язання нагальних проблем місцевого, регіонального розвитку, що сприятиме підвищенню стандартів журналістики, розвитку місцевої демократії, формуванню засад громадянського суспільства на місцевому, регіональному рівні;

- у межах Програми ЄС «Сприяння європейським стандартам в українському медійному середовищі» для регіонів України відкриваються перспективи щодо підтримки розбудови сучасних інформаційно-комунікаційних мереж, розвитку цифрових технологій, формування на місцевому, регіональному рівні засад сучасного інформаційного суспільства;

- у межах низки проектів та Програм ЄС з охорони навколишнього середовища («Співпраця щодо довкілля Чорного моря» та ін.) регіони Причорномор'я України мають можливість отримати інституційну, консультативну, технічну допомогу ЄС щодо покращення стану водо-господарювання у басейнах річок, активізувати діяльність щодо захисту басейну Чорного моря від антропогенних забруднень та збереження природних екваторіальних систем, що сприятиме реалізації стратегічних завдань сталого регіонального розвитку;

- сприяння розширенню співпраці регіонів України та країн ЄС у межах реалізації Програми ЄС «Низько-вуглецеві технології для індустріальних регіонів України» надає реальну можливість старопромисловим регіонам, регіонам, що мають статус «локомотивів» індустріального розвитку здійснити модернізацію екологічно небезпечного виробництва, прискорити процес впровадження сучасних технологій, що суттєво зменшить викиди двоокису вуглецю (у т.ч. шляхом модернізації роботи електростанцій, що використовують камінне вугілля), покращить стан навколишнього природного середовища, якість та безпеку життя людини на всій території України.

Вступ нашої держави до Зони вільної торгівлі з ЄС, підписання угоди про надання Україні асоційованого членства у ЄС формує для регіонів України виклик щодо модернізації традиційного виробництва, притаманного старопромисловим регіонам, системного впровадження структурно-інноваційних зрушень, диверсифікації розвитку регіональних економічних комплексів як основи зростання конкурентоспроможності регіонів, підвищення якості, безпеки, досягнення сталого регіонального розвитку. Невід'ємними складовими системних трансформацій є розбудова місцевої демократії та самоврядування, становлення громадянського суспільства. Успішна реалізація системних реформ дозволить досягти сталого регіонального розвитку, посісти Україні гідне місце у складі Європейського Союзу.

Висновки. Формування нової регіональної економічної політики в Україні у посткризовий період перебуває під впливом дії ризиків ендегенного та екзогенного походження, що посилюються внаслідок домінування екстенсивного типу економічного зростання. За таких обставин модернізація регіональних економічних комплексів потребує комплексного підходу, застосування інноваційних підходів. Зокрема, йдеться про необхідність диверсифікації регіональної економіки України на засадах залучення капіталу, потужних інвестиційних ресурсів, системної модернізації регіональних економічних комплексів шляхом реалізації інноваційно-інвестиційного розвитку, впровадження структурно-інноваційних зрушень, диверсифікації та інтенсифікації регіонального виробництва. Складовими диверсифікації регіональної економіки є формування сучасного інфраструктурного забезпечення регіональних систем, підвищення їх локальної доступності; створення дієвих мотиваційних стимулів щодо розвитку підприємництва (малого та середнього бізнесу), стимулювання місцевої економічної ініціативи.

В умовах активізації процесів Євроінтеграції нова регіональна економічна політика стає важливою складовою модернізаційних процесів після-кризового відновлення національного господарства України. Мета нової регіональної економічної політики – забезпечити стабільний розвиток економіки і соціальної сфери, залучити українські регіони до міжнародної співпраці (у т.ч. міждержавного міжрегіонального співробітництва, міжмуниципального, інтеррегіонального, транскордонного співробітництва); сприяти формуванню дієздатних, конкурентоспроможних регіональних економічних комплексів, спроможних забезпечити після кризове відновлення, структурну модернізацію та гідне місце України у єдиному європейському просторі.

Серед стратегічних пріоритетів диверсифікації регіональних економічних комплексів слід визначити: реформування системи управління регіональним розвитком у відповідності з євроінтеграційною стратегією України; готовність регіонів України до співпраці з «Європою регіонів»; перенесення акцентів на стимулювання місцевої економічної ініціативи, підвищення інвестиційної привабливості територій, що забезпечить комплексне соціально-економічне зростання на регіональному рівні; реструктуризацію економічної бази регіонів, диверсифікацію регіонального виробництва на інноваційній основі та з урахуванням досягнення принципів сталого регіонального розвитку (відповідно до стандартів ЄС; інтенсифікацію та підвищення ефективності міжрегіональних виробничих і коопераційних зв'язків регіонів України як основи зростання їх конкурентоспроможності; стимулювання розвитку кластерів, використання для цього інструментів міжрегіональної інтеграції та кооперації; розбудову та модернізацію інфраструктури регіонального розвитку, транспортно-транзитного забезпечення локальної доступності на основі формування дієздатних транспортно - логістичних схем регіональної доступності;

використання переваг міжнародного співробітництва регіонів (у тому числі – активізацію формування транскордонних мереж і міжрегіонального співробітництва); розвиток «Єврорегіонів» та програм транскордонного співробітництва (у т.ч. у напрямі «Польща – Білорусь – Україна», «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна»).

На сьогодні в Україні назріла необхідність активного впровадження європейської практики стимулювання регіонального економічного розвитку та діяльності європейських інститутів, що спеціалізуються на стимулюванні регіонального розвитку. Зокрема, йдеться про активізацію діяльності Державного фонду регіонального розвитку; заохочення до тісної взаємодії держави та бізнесу («державно-приватного партнерства») в процесі формування «точок росту» на регіональному (місцевому) рівні; активізації підприємницької ініціативи (малого та середнього бізнесу); залучення агенцій регіонального розвитку, громадськості та потенціалу місцевого самоврядування до активної участі у економічному житті регіону; забезпечення активної участі регіонів України у проектах та програмах ЄС, що стимулюють регіональний розвиток, сприяють впровадженню структурних зрушень на регіональному рівні (у т.ч. у сфері підвищення енергоефективності, розвитку альтернативної енергетики, вирішення системних питань досягнення сталого регіонального розвитку тощо).

Вступ нашої держави до Зони вільної торгівлі з ЄС, підписання угоди про надання Україні статусу країни – асоційованого члена ЄС формує для регіонів України виклик щодо модернізації традиційного виробництва, притаманного старопромисловим регіонам, системного впровадження структурно-інноваційних зрушень, диверсифікації розвитку регіональних економічних комплексів як основи зростання конкурентоспроможності регіонів, підвищення якості, безпеки, досягнення сталого регіонального розвитку. Невід’ємними складовими системних трансформацій є розбудова місцевої демократії та самоврядування, становлення громадянського суспільства. Успішна реалізація системних реформ дозволить досягти сталого регіонального розвитку, посісти Україні гідне місце у складі Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Перспективи та напрямки розвитку старопромислових регіонів України у посткризовий період. Аналітична доповідь / Ю.В. Макогон, І.М. Доля, Т.М. Медведкін, О.І. Снігова [та ін.] : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dn.niss.gov.ua/content/articles/files/cris-cb61f.pdf>.
2. Федулова Л. Інституційне середовище інноваційного розвитку регіонів України / Л. Федулова // Економіст. – 2012. – № 5. – С. 38 – 42.
3. Толмачева А.Ф., Хахулін В.В., Тульку Я.І. О перспективах государственно-частного партнерства в инновационной сфере региона / А.Ф. Толмачева, В.В. Хахулин, Я.І. Тульку // Економічний вісник Донбасу. – 2012. – № 1 (27). – С. 231-238.
4. Сітнікова Н.П. Досвід стратегічного планування сталого розвитку у країнах Європейського Союзу / Н.П. Сітнікова // Економіка та держава. – Листопад 2012. – № 11. – С. 11 – 14.
5. Шевчук В.Я. Формування інноваційної моделі сталого розвитку України в посткризовий період / В.Я. Шевчук // Економічний часопис – XXI. – 2010. – № 1 – 2. – С. 6 – 8.
6. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
7. Барішнікова Л.П. Використання кластерного підходу в стратегічному плануванні (закордонний досвід) / Л.П. Барішнікова // Економіка та держава. – 2012. – № 6. – С. 12-14.
8. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>